

W. Viereck – W.-D. Bald (szer.):
English in Contact with Other Languages.

Akadémiai Kiadó, Budapest 1986. XIX + 570 oldal.

Századunk végére az angol lett a világ legnagyobb használati körű nyelve. Több mint 300 millióan beszélik anyanyelvként, körülbelül ugyanennyien beszélik második nyelvként, s a legtöbben az angolt tanulják idegen nyelvként is. Az angol fontosságát mutatja például az is, hogy az 1977-ben lefordított 50047 könyv közül 19577-et angolból fordítottak. Ez a szám több mint háromszorosa az oroszról vagy franciából fordított könyvek számának (vö. Quirk és mtsai 1985. 6). Az angol az albántól a szuahéliig számtalan nyelvel van valamilyen kontaktusban, s ez a tény kitünő lehetőséget nyújt a nyelvi kontaktológia esetleges univerzáléinak feltárására. Az ismertetendő könyv szerzői európai, ázsiai, afrikai és óceániai nyelveken mutatják be az angol hatását. A kötet emlékkönyv: a Paderbornban tanító Broder Carstensen professzor 60. születésnapjára készült.

Az ünnepelt életrajza (IX–XI) után műveinek bibliográfiáját (XII–XVI) és a tabula gratulatoriát olvashatjuk, melyet kétoldalas szerkesztői bevezető követ.

A tanulmányok földrészek szerint vannak csoportosítva. Európa túlsúlyban van: 20 tanulmány szól az angol európai hatásáról, szemben a 6 ázsiai, 2 afrikai és egyetlen óceániai írással. Az európai nyelvek (illetve nyelvváltozatok) a következők: bulgár, cseh, dán, holland, finn, francia, német (nyugatnémet és keletnémet, ausztriai német, svájci német), magyar, olasz, lengyel, portugál, román, orosz, szerb-horvát, spanyol, svéd, török. Az ázsiai nyelvek: hong kongi kínai, héber, hindi, japán, malajziai maláj és filippinó (= Fülöp-szigeteki maláj). A két afrikai nyelv a szuahéli és a joruba, az óceániai pedig a Pápua Új-Guineában beszélt tok pisin.

A 29 tanulmány részletes ismertetésére itt nincs tér. Ehelyett a kötet néhány kiválasztott részéhez fűzők egy-két olyan megjegyzést, amely számot tarthat a magyar olvasó érdeklődésére. A szemelvényes beszámoló főbb pontjai a következők.

1. Finnországban egy jyvaskyläi felmérés során azt tudakolták, hogy a diákok mely nyelveket szeretnék anyanyelvi szinten tudni. Az angolt az 539 megkérdezett 91%-a nevezte meg, a svédet 42%, a németet 33%, a franciát 27% és az oroszot 18%. A vizsgázók vizsmát tekintve az angol csak az 1960-as évek végén előzte meg a németet az érettségi vizsgákon; a 80-as években 35 ezer finn érettségiző közül csak néhány száz választja már a németet (Kari Sajavaara, 68–69).

2. A francia nyelvi nacionalizmus érdekes adaléka a következő tény: Jean-Pierre Chevènement kutatási és technológiai miniszter egy 1981. szeptember 22-én kelt körlevélben közölte minden érdekelttel, hogy Franciaországban olyan tudományos rendezvény, amelynek a hivatalos nyelvei között a francia nem szerepel, semmilyen állami támogatásra nem számíthat (Franz Josef Hausmann, 92).

3. Kelet-Németországban a *kontrollieren* igének az angol *control* hatására 'to have power over someone or something' jelentése is kialakult az eredeti 'ellenőriz' mellett (Martin Lehnert, 135). Hasonló jelentésátvétel megyesik a magyarban is — a Magyar Nemzet 1981. január 14-én így tudósított: „Londonból jelenti az MTI: Az Afganisztánban járt három brit munkáspárti képviselő felszólította a Thatcher-kormányt, hogy ismerje el Babrak Karmal kormányát, mert az ellenőrzi az országot.” A hír *ellenőriz* szavának szándékolt jelentése: 'irányít, ural' — ezt az angol *control* magyarra „fordítása” hozhatta létre.

4. Rudolf Filipović, aki három évtizede kutatja az anglicizmusokat az európai nyelvekben, kétféle kölcsönzést különít el: a közvetettet és a közvetlent. Közvetett kölcsönzés történik akkor, amikor két nyelv egy harmadik nyelv vagy a tömegkommunikációs eszközök révén kerül kapcsolatba. Közvetlen kölcsönzésekör két nyelv beszélői direkt kontaktusba kerülnek egymással (334). Filipović szerint a közvetlen kölcsönzés folyamatát a fonológiai, morfológiai, szemantikai, lexikai, szintaktikai és stilisztikai szinteken lehet

elemezni, de a közvetett kölcsönzést csak az első négy szinten, tehát a szintaktikain és stilisztikain nem. Az adaptáció folyamatát a zágrábi professzor elsődleges és másodlagos adaptációra bontja. Az elsődleges adaptációban az átadó nyelvi szónak az átvevő nyelvbe való beilleszkedése zajlik, pl. az angol *nylon* a szerb-horvátban *najlon* lett és az eredeti három jelentés közül csak egyet őrzött meg. A másodlagos adaptációban a szerb-horvát *najlon* szónak új jelentései keletkeztek, pl. *najlon pláza* 'nudista strand', *najlon hotel* 'rosszhírű szálloda' stb. (342). A magyarban ilyen fejleménynek tekinthető a boldog emlékü *nejlon nyelvészet* (kb. 'nem igazi, vagyis trafós nyelvészet'). Angolul ez *plastic linguistics* lenne.

5. Nem kis várakozással olvastam a kötet magyar vonatkozású tanulmányát, azért is, mert egy 1982-ben Zágrábban megjelent hasonló tanulmánykötetben a magyar nyelv anglicizmusairól szakszerűséget nélkülöző és plágiumgyanus írás jelent meg Jakobsz-Németh Ilona tollából (vö. Kontra 1983). Rot Sándor (*English in Contact with Hungarian*, 207–230) a nyelvi kontaktusok vizsgálatát nehezítő módszertani problémák tisztázására tesz szerény kísérletet (= modest contribution to the solution of the crucial problems, 210). A szerző mintegy 35 ezer lapnyi korpusz elemzését említi. Megtudjuk, hogy e korpusz 1925 és 1980 között keletkezett magyar szépprózai művekből, újság- és folyóiratcikkekből, tudományos munkákból, szótárakból, valamint regionális és szociális változatokat reprezentáló hangfelvételekből tevődik össze. A felsorolt nyelvi anyag Magyarországról s a környező országok magyarlakta területeiről származik, és 1640 olyan lexikai egységet tartalmaz, amelyet a szerző anglicizmusnak, kanadizmusnak vagy ausztralizmusnak minősített (210). E páratlanul bő, de heterogén korpusz még kiegészül olyan anyaggal is, amely a tengerentúli magyar–angol kontaktusokat van hivatva illusztrálni.

Rot Sándor írása során többször utal „komplex etimológiai elemzésre” (pl. 214, 216), kétnyelvűektől származó megnyilatkozások „alapos elemzésére” (222), „részletes analízisére” (223), „kimerítő elemzésére” (225) stb. Rot korpusza semmilyen formában nem hozzáférhető a kutatók számára, így az „alapos”, „részletes”, „kimerítő” stb. elemzések nemigen ellenőrizhetők. Tény, hogy a szerző áldozatul esett egy etimológiai csapdának: noha sportnyelvünk bőven kölcsönzött az angolból, a *kézilabda* nem angol, hanem német mintájú tükörszó nyelvünkben (vö. Kontra 1982). A cikk egyetlen idézett nyelvi adatának sincs megjelölve a forrása. Így aztán nem tudhatni, hogy például az *opművészet* (216) milyen alapon tekintendő magyar szónak. Jó oka van meglepődni az olvasónak, amikor a szerző a magánhangzó-illeszkedés rendhagyó eseteit a *faluben* és az *emberről* példakal illusztrálja (224), de ha kétségei támadnak az iménti adatok hitelességéről (s kinek nem támadnak?), nem tehet mást, minthogy „elhiszi Rot Sándornak” ezeket az adatokat. Vagy „nem hiszi el” . . . Én például határozott kétkedéssel olvastam többek között a *dizbecsületes* 'dishonest' szót és a *szabad-godem-ság* 'freedom' szót, hogy csak két adatok említsek találmásra a 226. oldalról. Ha a szerző locusoktat is közölt volna (amint ez a szakmánkban szokásos), adatainak megbízhatósága kevesebb találgatásra adna okot. Ha eszmefuttatásában több járatos s kevesebb egyéni terminust használt volna, írása követhetőbb lenne. A cikket ezoterikus nyelvezete és adatainak ellenőrizhetetlensége sajnos alkalmatlanná teszi arra, hogy a külföldi olvasó bármilyen érdemlegeset megtudjon belőle a magyar–angol nyelvi kontaktusokról.*

Összegzés helyett: ez a kötet (amennyiben magyar vonatkozásaitól eltekintünk) egyaránt fontos kézikönyv a nyelvi kontaktusok kutatói és az anglisztika művelői számára. Szerencsés körülmény, hogy az Akadémiai Kiadó adta ki, mert ilyen témájú tanulmánykötetet magyarországi nyelvészek ezidáig nem vásárolhattak boltjainkban.

KONTRA MIKLÓS

* Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Annalesének XVII. kötetében található Rot Sándor *Problems of Hungarian–English Language Contacts* című cikke (Rot 1986), ami apró eltérésektől eltekintve azonos a Carstensen Festschriftben más címen közölt írással. Az eltérések elsősorban formaiak: a Festschrift-beli közlemény angolsága jobb, mint az Annales-belié.

Irodalom

- JAKOBSZ-NÉMETH, I. (1982), Phonological Adaptation of English Loanwords in Hungarian. In: Filipović, R. (ed.), *The English Element in European Languages 2. Reports and Studies*. Institute of Linguistics, University of Zagreb. 244-265.
- KONTRA, M. (1982), On (Team) Handball Term is English. *Papers in English and American Studies* 2. 45-61.
- KONTRA, M. (1983), Review of R. Filipović (ed.), *The English Element in European Languages 2. Reports and Studies*. ALH 33: 302-305.
- QUIRK ÉS MTSAI (1985), R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman, London.
- ROT, S. (1986), Problems of Hungarian-English Language Contacts. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Linguistica*. 17: 77-98.